

Nawu wa No. 58 wa 1995:South African Qualifications Authority Act 1995

Ku tivisiwa leswaku puresidente u pfumelelanile ni Nawu lowu landzelaka lowu kandziyiweke tani hi hungu ra mani ra mani:-

NAWU

Ku endla leswaku ku va ni nhluvuko xikan`we ni ku sungula ku tirhisa ka Rimba ra Rixaka ra Tidyondzo (NQF) nakambe hikwalaho ka leswi, ku tumbuluxa Vulawuri bya Tidyondzo bya Afrika-Dzonga (saqa); ni ku pfuna ka timhaka hinkwato leti fambelanaka na swona.

AKU VEKIWE NAWU hi palamende ya Afrika-Dzonga hi ndlela leyi landzelaka:-

Tinhlamuselo

1. Eka Nawu lowu handle ka laha nhlamuselo yi nyikiweke hi ndlela yin`wana-
  - (i)"Vulawuri" swi vula Vulawuri bya tidyondzo bya Afrika-Dzonga(SAQA) leyi vumbiweke hi xiyenge xa 3L (iii)
  - (ii)"Khampani" swi vula khampani kumbe vandla leri tsarisiweke ehansi ka nawu wihi kumbe wihi, leswi nyikaka dyondzo kumbe ndzetelo eka vatirhi kumbe vaxavi va swona: (v)
  - (iii)"Dayirekitara-Jenerala" swi vula Dayirekitara-Jenerala wa Dyondzo: (l)
  - (iv)"Holobye" swi vula Holobye wa Dyondzo nakambe eka swiyenge swa 4(2). 4(3). 4(4). 4(5). 5(1)©. 11.13(2). 14 na 15(2), swi vula Holobye wa Dyondzo hi ku pfunana ni Holobye wa Mintirho: (vi)
  - (v)"Rimba ra Rixaka ra Tidyondzo" (NQF) swi vula NQF leyi pfumeleriweke hi Holobye ku tsarisa swipimelo ni tidyondzo swa Rixaka: (vii)
  - (vi)"Ntirho wa Vadyondzisi lowu Kondleteriweke" swi vula nhlango lowu nga xirho xa Khasele ya Vuxaka bya Vatirhi wa Dyondzo (Education Labour Relations Council) lowu tumbuluxiweke ku ya hi Nawu wa Vuxaka bya Vatirhi wa Dyondzo wa 1993 (Nawu wa No. 146 wa 1993) naswona wu tivivaka hi Holobye ku yisa emahlweni Nawu lowu: (ii)
  - (vii)"Ndzeriso" swi vula ku lerisa hi ku ku ya hi nawu: (x)

(viii):Tidyondzo leti pasiweke" swi vula vuswikoti lebyi amukelekaka ximfumo ku nga mfikelelo wa swilaveko swo karhi eka tilevhele to karhi ta Rimba ra Rixaka ra Tidyondzo (NQF) tani hi laha swi vekiweke hakona hi minhlango leyi tsarisiweke ku vonisa mhaka leyi hi SAQA: (iv)

(ix)"leswi tsarisiweke" swi vula leswi tsarisiweke ku ya hi Rimba ra Rixaka ra Tidyondzo (NQF): (iii)

(x)"Swipimelo" swi vula leswi tsarisiweke mayelana ni mbuyelo wa dyondzo ni ndzetelo lowu languteriwaka xikan`we ni swilaveko swo pimaneyeta. (ix)

Swikongomelo swa Rimba ra Rixaka ra Tidyondzo (NQF)

2. Swikongomelo swa NQF i ku-
  - (a) tumbuluxa vun`we bya rimba ra rixaka ra vuswikoti byo dyondzo:
  - (b) vevukisa mfikelelo eka, ni ku fambiseka ni ku yisa emahlweni eka dyondzo, ndzetelo ni tindlela ta mintirho;
  - (c) antswisa nkoka wa dyondzo ni ndzetelo;
  - (d)hatlisisa ndzunghiso wa xihlawu-hlawu lexi a xi ri kona khale eka dyondzo, ndzetelo ni ku nyika mintirho; ni ku tlhela yi
  - (e) pfuna ku hlulukisa mudyondzi wun`wana ni wun`wana ni nhluvukiso wa swa vumunhu ni ikhonomi ya tiko hi ku angarha.

Masungulo ya Vulawuri bya Tidyondzo bya Afrika-Dzonga (SAQA)

3. Ku tumbuluxiwile vandla ra Vulawuri leri vurivaka SAQA

Vuxirho bya Vulawuri

4. (1) Vulawuri byi ta va ni mutshami wa xitulu la nga ta hlawuriwa ku ya hi xiyenge-ntsongo (2), swirho leswi nga ta hlawuriwa ku ya hi swiyenge-ntsongo swa (3) na (4), ni muhofisi-nkulu la nga ta hlawuriwa ku ya hi xiyengentsongo xa (7).
  - (2) Holobye u ta hlawula munhu la nga ni ntokoto ni vuswikoti eka timhaka leti fambelanaka ni mintirho ya vulawuri ku va mutshami wa xitulu wa Vulawuri.
  - (3) Holobye u ta hlawula vanhu lava landzelaka tani hi swirho swa Vulawuri tani hi laha swi kombisiweke eka xiyenge xa (4)-
    - a. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi Dayirekitara-Jenerala;
    - b. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi tinhloko ta tindzawulo ta swifundza-nkulu;
    - c. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi Dayirekitara-Jenerala: Mintirho
    - d. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi Bodo ya Vuleteri ya Rixaka;
    - e. Swirho swimbirhi leswi hlawuriweke hi minhlango ya rixaka leyi yimelaka vatirhi;
    - f. Swirho swimbirhi leswi hlawuriweke hi minhlango ya rixaka leyi yimelaka van`wamabindu;
    - g. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi komiti ya tinhloko ta tiyuniveshiti leyi vumbiweke ku ya hi xiyenge xa 6 xa Nawu wa tiyuniveshiti, wa 1995 (Nawu wa No.61 wa 1995);
    - h. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi tinhloko ta tithekinikoni leyi vumbiweke ku ya hi xiyenge xa 2 xa Nawu wa Tithekinikoni, wa 1993 (Nawu wa No. 125 wa 1993);
    - i. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi nhlango wa rixaka wa tirhekita ta tikholochi ta dyondzo lowu tivivaka hi holobye ku va wu tirha ntirho lowu;
    - j. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi nhlango wa tirhekita ta tikholochi ta thekinikali lowu tivivaka hi holobye ku va wu tirha ntirho lowu;
    - k. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi minhlango ya tikholochi tin`wana handle ka ta dyondzo ni tithekinikali leyi tivivaka hi holobye ku va yi tirha ntirho lowu;
    - l. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi minhlango ya rixaka ya swikolo ni vuleteri bya lavakulu leyi tivivaka hi holobye ku va yi tirha ntirho lowu;
    - m. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi minhlango ya rixaka ya tidyondzo ta vana lavantsongo (ECD) leyi tivivaka hi holobye ku va yi tirha ntirho lowu;
    - n. Swirho swimbirhi leswi hlawuriwaka hi mathicara;
    - o. Swirho swimbirhi leswi hlawuriwaka ya valeteri leyi tivivaka hi holobye ku va yitirha ntirho lowu
    - p. Xirho xin`we lexi hlawuriweke hi nhlango wa rixaka wa dyondzo ya vatsoniwa lowu tivivaka hi holobye ku va wu tirha ntirho lowu;
    - q. Swirho swo ka swi nga tulu tsevu leswi hlawuriweke hi holobye ku ya hi mavonele ya yena;
    - r. Swirho swo ka swi nga tulu swimbirhi leswi hlawuriweke hi Vulawuri ku ya hi mavonele ya byona, leswi yisiwaka eka holobye ku swi thola.

(4) Ku pfuna mayelana ni mahlawulele, ku ya hi leswi ma vekisiweke xiswona eka xiyenge xa (3), holobye u ta nyika xitiviso eka Gazette xo tivisa leswaku u ni makungu yo thola swirho swa Vulawuri, nakambe u ta tlhela a kombisa nhlango wun`ana ni wun`ana lowu kombisiweke eka xiyenge-ntsongo xa (3) ku tisa mavito ya vanhu lava nga thoriwa ku va swirho swa Vulawuri hikwalaho ka ntokoto ni vuswikoti bya vona mayelana ni ntirho lowu, eka ku tisiwa ka mavito ya vanhu lava ku ta langutisiwa ngopfu mhaka ya vuyimeri hi ku angarha.

(5) Hi ku landzelela mahlawulele ya le ka ndzimana ya (n) ya xiyenge-ntsongo xa (3) nhlango wun`wana ni wun`wana a wu pfumeleriwi ku hlawula xirho xo tlula xin`we.

(6) Xirho xa Vulawuri, handle ka muhofisi-nkulu u pfumeleriwa ku va ehofisini ku ringana malembe manharhu ntsena ku ya hi leswi a nga ta va a thoriwe xiswona hi holobye hi siku ra ku hlawuriwa ka yena, naswona xirho xi nga ha thoriwa nakambe loko nkarhi wa xona wa ku va ehofisini wu herile.

(7) Holobye u ta landzelela xiyenge-ntsongo xa (3) nkarhi hinkwawo eku tholeni ka yena.

(8) Swirho leswi nga ta va swi hlawuriwile ku ya hi swiyenge-ntsongo swa (2) na (3) swi ta thola munhu wa vuswikoti ni ntokoto ku va muhofisi-nkulu hi ku pfumeleriwa hi holobye la nga ta tirha hi ku landzelela swipimelo leswi vekiweke hi Vulawuri hi ku pfumeleriwa hi holobye loko a vulavurisane ni holobye wa timali.

Mintirho ya Vulawuri

5. (1) Ku ya hi xiyenge-ntsongo xa 12 Vulawuri byi ta-
  - a. (I) Vonisa ta matumbuluxele ya NQF: ni
    - (ii) Ku vumba no kandziyisa tipholisi ni swilaveko swo-
      - aa. tsarisa minhlango yo tirha ku vumba swipimelo ni tidyondzo swa dyondzo ni ndzetelo: ni
      - bb. mpasiso wa minhlango leyi tirhaka ku xiyisisa no kambisisa leswi edliweke mayelana ni swipimelo sweswo kumbe tidyondzo.
    - b. Vonisa masungulele yo tirhisa NQF ku katsa ni-
      - i. ntsariso ni mpasiso wa minhlango leyi kombisiweke eka ndzimana ya (a) ni ku nyika ka mintirho ka minhlango leyi;
      - ii. ntsariso wa swipimelo ni tidyondzo swa rixaka;
      - iii. magoza yo vonisa leswaku ku landzeleriwa swilaveko swa mpasiso; ni
      - iv. magoza yo vonisa leswaku swipimelo ni tidyondzo leswi tsarisiweke swa pimaniseka ni swa misava hinkwayo.
    - c. tsundzuxa holobye mayelana ni hinkwaswo leswi fambelanaka ni ntsariswa swipimelo ni tidyondzo; ni
    - d. ku lawula timali ta Vulawuri.
  - (2) Vulawuri byi ta yisa emahlweni swikongomelo swa Rimba ra NQF tani hilaha swi kombisiweke hakona eka xiyenge xa (2) ni ku endla mintirho ya byona tani hilaha yi kombisiweke hakona eka xiyenge-ntsongo xa (1)-
    - a. endzhaku ka mbulavurisano ni ntirhisano ni tindzawulo ta mfumo, minhlango ya mfumo, tikhampani, minhlango hinkwayo leyi tirhanaka ni timhaka ta dyondzo, ndzetelo ni ku nyika tisetifikheti ta swipimelo leswi nga ta khumbhiwa hi NQF.
    - b. Hi ku languta vuswikoti bya palamende ni mifumo ya milawu ya swifundza-nkulu ku ya hi xiyenge xa 126xa Vumbiwa, xikan`we ni matimba, timfanelo ni ntirho wa minhlango yo lawula yuniveshiti kumbe tiyuniveshiti na tithekinikoni tanu hilaha swi vekiweke hi kona eka Nawu wun`wana ni wun`wana wa palamende.

Ntirho wa muhofisi-nkulu

6. (1) Muhofisi-nkulu u ta-
  - a. va ni vutihlamuleri eka Vulawuri byo endla mintirho ya byona (Vulawuri) ku ya hi Nawu;
  - b. lawula vatirhi ni van`wathihofisi va Vulawuri; ni
  - c. va yena a nga ni vutihlamuleri hi ku yimela Vulawuri eka swi timali leti amukeriwaka, mihakelo leyi endlwaka ni nhundzu leyo famba-fambiseka leyi xaviwaka hi Vulawuri.

(2) Muhofisi-nkulu u ta pfuniwa eka mintirho ya xona ku ya hi xiyenge-ntsongo xa (1) hi vatirhi ni van`wathihofisi va Vulawuri tani hilaha muhofisi-nkulu a nga ta swi lavisa xiswona.

Matimba ya Vulawuri

7. (1)
  - a. Vulawuri byi nga vumba tikomiti ni ku thola vanhu lava nga riki swirho swa Vulawuri eka tikomiti leti
  - b. Vulawuri byi ta thola mutshami wa xitulu wa komiti yin`wana ni yin`wana;
  - c. Vulawuri byi nga herisa kumbe ku sungula hi vuntshwa komiti;
  - d. Vulawuri byi nga nyiketa man`wana ni man`wana matimba ya byona handle ka lama kombisiweke eka xiyenge lexi eka yin`wana ni yin`wana ya tikomiti ta byona;
  - e. Vulawuri byi nga cinca kumbe ku bakanyela ethelo xiboho xin`wana ni xin`wana xa komiti.

(2) Vulawuri byi nga herisa minkwetlembetano leyi fambelanaka ni ku yisa emahlweni mintirho ya byona leyi kombisiweke eka xiyenge xa 5.

(3) Vulawuri byi nga hlengeleta kumbe ku hangalasa rifuwo.

(4) Vulawuri byi nga endla leswaku ku va ni vulavisisi lebyi nga pfunaka mayelana ni maendlelo ya mintirho ya byona.

(5) Vulawuri byi nga endla ntirho wun`wana ni wun`wana lowu byi nyikiwaka wona hi holobye ntsena loko ntirho wa kona wu fambelana ni NQF,

Tinhlengoletano ta Vulawuri ni tikomiti

8. (1) Tinhlengoletano ta Vulawuri kumbe komiti ti ta khomiwa ku ya hilaha mutshami wa xitulu a nga ta ti vekisa xiswona mayelana ni nkarhi ni ndhawu
- (2) Mafambiselo ya Vulawuri kumbe komiti ya nge tekiwi ya nga amukeleki hikwalaho ka ku xota ka xirho eka Vulawuri kumbe komiti.
- (3) Loko mutshami wa xitulu wa Vulawuri kumbe komiti a nga ri kona enhlengoletanini, swirho leswi nga kona enhlengoletanini swi nga hlawula exikarhi ka swona vulukhomeri enhlengoletanini yoleyo.
- (4) Nhlawo leyi faneleke ku va kona ya swirho ku va nhlengoletano yi kota ku khomiwa.

Ku tshika ntirho ka swirho swa Vulawuri

9. Mutshami wa xitulu kumbe xirho xin`wana ni xin`wana xa Vulawuri leswi kombisiweke eka xiyenge xa 4(3) u ta tshika ntirho loko-
  - a. Riuwo ra yena ri xavisiwa hikwalaho ka ku va a tsandzeka ku hakela kumbe loko se a tsandzeka ku hakela swikweleti swa yena;
  - b. O tshuka a khomiwile hikwalaho ka mavabyi ya nhloko ku ya hi nawu wihi kumbe wihi;
  - c. O tsandzeka ku va kona eka tinhlengoletano ta Vulawuri tinharhu hi ku landzelelana a nga kumanga ku ntshunxiwa hi Vulawuri;
  - d. O tsalela holobye papila ra xitiviso xa leswaku u lava ku tshika ntirho: kumbe
  - e. O hi nkarhi wa ku va a thoriwile ehofisini o tshuka a gweviwa laha a nga pfumeleriwiki ni ku hakela ndziho kambe a pferiwa kunene.

Timali ta Vulawuri

10. (1) Timali ta Vulawuri ti ta katsa-
  - a. mali leyi nga ta va yi bohivile epalamende ku yisa emahlweni swikongomelo swa Vulawuri;
  - b. mali leyi kumiweke hi Vulawuri ku ya hi swinawile swa xiyenge xa 14;
  - c. mali leyi kumiweke hi ku lombisa leyi kumiweke hi Vulawuri hi mpfumelelo wa holobye hi ku pfumelelana na holobye wa timali;
  - d. minyikelo kumbe rifuwo leri nyikiweke Vulawuri: ni
  - e. ntswalo wo huma ka vuvukisi.

(2) Vulawuri byi ta tirhisa mali ku hakelela hinkwaswo swa mintirho ya byona.

(3)
  - (a) Vulawuri byi ta lulamisa xitatimete xo kombisa ntsongo lowu hleketeriwaka ni mali leyi tirhisiweke ku ya hi ndlela leyi holobye a xi lavisaka xiswona hi lembe-ximali rin`wana ni rin`wana leswaku holobye a ta kota ku pfumelelana na xona.
  - (b) mali hinkwayo leyi kombisiweke eka xiyenge-ntsongo xa 1(a) yi ta tirhisiwa hi Vulawuri hi ku yisa yi xitatimete lexi landzelaka leswaku eka ndzimana ya (a) naswona mali hinkwayo leyi nga tirhangiki (nsalo) yi ta hundziseriwa ka lembe leri kombisiweke ku ya tirhisiwa yona.

4. Hi ku ya hi xiyenge xa 3(b) Vulawuri byi ta vekisa ntsongo wo karhi ku ya hilaha holobye hi ku pfumelelana ni holobye wa timali va nga pfumelaka hakona.

5. Vulawuri byi nga chaja mali ya-

- a. ntsariso wun`wana ni wun`wana kumbe mpasiso
- b. mintirho yin`wana ni yin`wana leyi byi yidlakaka

Van`wathihofisi ni vatirhi va Vulawuri

11. Vulawuri byi nga thola van`wathihofisi kumbe vatirhi loko byi vona swi fanerile hi ku pfumelelana na holobye loyi na yena a nga ta pfumelelana na holobye wa timali hi ku landzelela Nawu lowu.

Muholo ni swengetelo swa Vulawuri ni tikomiti

12. Mutshami wa xitulu, xirho xin`wana ni xin`wana xa Vulawuri ni xirho xin`wana ni xin`wana xa komiti leswi kombisiweke eka xiyenge xa 7(1) lava nga riki-vatirhela mfumo wa nkarhi hinkwavo wa nga hakeriwa ku ya hi mintirho leyi wa yi endlelelaka Vulawuri kumbe komiti hi Vulawuri-
  - a. mali ya marendzo, byetlelo, swakudya ni swengetelo; ni
  - b. loko ku ri ni mutshami wa xitulu wa Vulawuri, ni swin`wana swengetelo leswi holobye hi ku vulavurisana ni holobye wa timali a nga vonaka swi fanerile ku va a hakeriwa swona.

Vukamba-tinkota ni xiviko xa lembe

13. (1) Tibuku ta timali ni switatimete swa timali swa Vulawuri swi ta kamberiwaka emakumu ka lembe-ximali rin`wana ni rin`wana hi mukamba-tinkota jenerali;
- (2) Vulawuri byi ta yisa xiviko ku nga si hela tsevu wa tin`hweti endzhaku ka lembe-ximali rin`wana ni rin`wana lexi tsariweke hi ku landzelela xivimbeko lexi holobye a xi lavisaka swona. Xiviko lexi xi ta katsa ni tsalwa ro komba nsalo kamberiwake hi vundzeni ni xitimatimete xa mali hinkwayo leyi ngeneneke ni leyi tirhisiweke.
- (3) Holobye u ta nyika matsalwa ya xiviko ku katsa ni tsalwa ra nsalo ni xitatimete xa mali leyi ngeneneke ni leyi tirhisiweke leswi kombisiweke eka xiyenge-ntsongo xa (2) epalamende endzhaku ka 14 wa masiku yo amukela xiviko lexi loko ku ve palamende yi tshamile, loko yi nga tshamanga a nga xi nyika endzhaku ka 14 wa masiku entshan`weni wa yona lowu landzelaka.

Swinawana

14. Vulawuri byi nga endla swinawana hi ku pfumeleriwa hi holobye mayelana ni-
  - a. mhaka yin`wana ni yin`wana leyi ku ya hi Nawu lowu yi pfumeleriwa ku va xileriso;
  - b. mali leyi hakeriwaka Vulawuri ya leswi kombisiweke eka xiyenge xa 10(5)(a) na (b); na
  - c. mhaka yin`wana ni yin`wana leyi xinawana xa yona xi nga xa nkoka ku vumba Nawu lowu.

Macincele/mahundzuluxele ya minhlango leyi se yi nga kona

15. (1) Nhlango wun`wana ni wun`wana lowu vumbiweke hi ku landzelela nawu lowu tirhaka mintirho yo fana ni ya Vulawuri leyi kombisiweke eka xiyenge xa (5) wu ta ya emahlweni no tirha mintirho leyi ku kondza wu herisiwa kumbe mintirho ya yona yi herisiwa hi Nawu.

(2) Ku hava nhlango ni wun`we lowu kombisiweke eka xiyenge xa (1) lowu nga herisiwaka, wona kumbe mintirho wa wona Vulawuri byi nga rhanganga byi burisana na wona hi ta ncinco wa mintirho ni heriso wa wona ni masungulo yo tirhisa NQF ni ku tlhela byi nyika swibumabumelo eka holobye.

(3) Xiyenge lexi a xi tirhi eka nhlango wihi kumbe wihi lowu vumbiweke hi Nawu wa yuniveshiti.

Nhlokohaka yo koma

16. Nawu lowu wu ta vitaniwa Nawu wa SAQA wa 1995.